

Tomasz W. Grabowski
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie
<https://orcid.org/0000-0003-1280-1609>
<https://doi.org/10.35765/slowniki.594>

Sharp power

Streszczenie

DEFINICJA POJĘCIA: *Sharp power* („ostra siła”, „przebiegła siła”, „siła penetrująca”) to pojęcie z dziedziny nauk o polityce i stosunków międzynarodowych opisujące formę wpływu, jaką państwa autorytarne wywierają na państwa demokratyczne poprzez agresywne i wyrafinowane zastosowanie działań informacyjnych (manipulacji, propagandy itp.). Celem oddziaływania za pomocą *sharp power* jest podważanie systemu politycznego przeciwnika, wprowadzanie w błąd i dzielenie opinii publicznej w kraju docelowym, a także maskowanie lub odwracanie uwagi od negatywnych informacji o sobie.

ANALIZA HISTORYCZNA POJĘCIA: Pojęcie *sharp power* zostało zaproponowane w publikacji wydanej w 2017 r. w amerykańskim National Endowment for Democracy. Wpisuje się ono we współczesny namysł nad charakterem siły (ang. *power*) w stosunkach międzynarodowych. Jest to kolejny koncept, utworzony po tym jak wyróżniono m.in.: twardą siłę (*hard power*), miękką siłę (*soft power*), inteligentną siłę (*smart power*) czy normatywną siłę (*normative power*).

UJĘCIE PROBLEMOWE POJĘCIA: Aktualnie szczególnie skuteczna i niebezpieczna jest *sharp power* dużych państw autorytarnych nastawionych konfrontacyjnie do Zachodu, takich jak Rosja oraz Chiny.

REFLEKSJA SYSTEMATYCZNA Z WNIOSKAMI I REKOMENDACJAMI: Agresywne wykorzystanie informacji jako narzędzia ataku to w obecnych warunkach szczególnie niepokojące zagrożenie, wymagające ze strony państw demokratycznych przygotowania na jego wystąpienie (przez

budowanie odporności społecznej na ataki informacyjne) i przeciwdziałania (przez kontrnarracje i blokady szczególnie szkodliwych treści). Potrzebny jest również namysł nad kondycją współczesnych demokracji, które okazują się szczególnie wrażliwe na ataki informacyjne.

Słowa kluczowe: *sharp power*, siła, Rosja, Chiny, dezinformacja

Definicja pojęcia

Mówiąc o sile w polityce międzynarodowej, odnosimy się do tego, co w języku angielskim określane jest jako *power*. Słowo to nie ma jednoznacznego odpowiednika w języku polskim. Tłumaczy się je jako „potęga”, „siła”, „wpływ”, „energia”, „władza”. Można to rozwinąć następująco:

1. Potęga – określa możliwości i skalę sprawowania przez państwo władzy nad terytorium czy środowiskiem, w którym funkcjonuje.
2. Siła – rozumiana jest jako zdolność do faktycznego i skutecznego stosowania potęgi.
3. Wpływ – oznacza zdolność do osiągnięcia określonego efektu, w tym również zdolność do kontroli innych państw.
4. Energia – to zdolność do uruchomienia potęgi.
5. Władza – odnosi się do uprawnień decydenta, kierującego polityką państwa (Łoś, 2018).

W klasycznym artykule o pojęciu siły Robert A. Dahl określa trzy zasadnicze aspekty władzy. Są to:

1. Zdolność przekonywania innych do robienia tego, czego w innym przypadku by nie zrobili; inaczej mówiąc, jest to przekonywanie innych, by działali wbrew swoim wstępnym preferencjom i strategiom.
2. Zdolność działania w taki sposób, aby preferencje innych wydawały się nieaktualne albo nielegalne.
3. Zdolność kształtowania wstępnych preferencji innych.

Te trzy aspekty władzy mogą być realizowane z pomocą środków „twardych”, polegających na przymuszeniu/narzuceniu własnej woli, albo środków „miękkich” polegających na przekonaniu/przyciąganiu. Krótszą definicję dał John G. Stoessinger, dla którego *power* w stosunkach międzynarodowych to „zdolność państwa do wykorzystywania swoich materialnych i niematerialnych zasobów w taki sposób, aby wpływać na zachowanie innych państw” (Stoessinger, 1969, s. 27).

Niezwykle popularne dociekania na temat siły są dziełem Josepha S. Nye’a, który spopularyzował podział na *hard power* i *soft power*. Zdaniem Nye’a siła/władza (ang. *power*) to „zdolność wpływania na zachowania innych w celu uzyskania pożądaných rezultatów” (Nye, 2004,

s. 2). Można wykorzystać do tego przymus (*coertion*), zachętę (*inducement*) lub przyciąganie (*attraction*) (Nye, 2004).

Hard power to zdolność nakłaniania innych do zrobienia tego, czego w przeciwnym razie by nie zrobili, poprzez zastosowanie gróźb (*threats*) i zapłaty (*reward*). Zasada się na przymusie i zachęcie, a decydująca jest w tym przypadku siła militarna i ekonomiczna. *Soft power* polega na pociąganiu za sobą innych, aby sami chcieli tego samego, czego chce dysponent siły. Urzeczywistnia się w zdolności do kształtowania preferencji innych. W przypadku państwa budującego własną *soft power* kluczowe są trzy zasoby: 1) kultura narodowa (wysoka i masowa), która powinna być postrzegana jako atrakcyjna dla innych, 2) wartości polityczne, którym państwo powinno być wierne zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej, 3) polityka zagraniczna, która winna być prawnie uzasadniona i poparta moralnym autorytetem. Posługiwanie się „miękką siłą” jest charakterystyczne dla krajów demokratycznych, zasadniczo funkcjonujących w przyjaznym środowisku, gdzie łatwo o stosowanie kombinacji zachęty i przyciągania. Państwa autorytarne stosują natomiast najczęściej przymus (Nye, 2004).

Nye od początku modyfikował koncepcję *soft power* i optymalizował ją pod kątem efektywnego wykorzystania w kształtowaniu polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych. Efektem była jeszcze jedna koncepcja – *smart power*. Ta „mądra” czy „sprytna” siła miała polegać – mówiąc w skrócie – na umiejętnym łączeniu elementów „twardych” i „miękkich”; na jednoczesnym stosowaniu przymusu, zachęty i przyciągania poprzez wykorzystanie tak siły militarnej, jak i własnej atrakcyjności ekonomiczno-kulturowej (Nye, 2011).

Nye rozwijał koncepcję *soft power* począwszy od 1990 r. Jego sztandarowa książka na ten temat została wydana w 2004 r. Kolejna publikacja, w której najpełniej przedstawił koncepcję *smart power*, wyszła drukiem w 2011 r. W tym samym czasie przez świat przetoczyła się szeroka i głęboka zmiana technologiczna, która przeobraziła życie społeczne. Zaszły też widoczne – nierzadko gwałtowne i wojenne – zmiany geopolityczne. Wcześniejsze pojęcia przestały precyzyjnie opisywać realia polityki międzynarodowej. Jak pisze Andis Kudors (2024), koncepcja *soft power*, chociaż nadal aktualna, jest już niewystarczająca.

W tym kontekście pojawiła się koncepcja *sharp power* – siły „ostrej”, „przebiegłej” lub jeszcze inaczej „penetrującej”. Pojęcie to zostało ukute

w amerykańskim National Endowment for Democracy i po raz pierwszy pojawiło się w publikacji z 2017 r. (Walker i in., 2017). Autorzy tej pracy zauważyli rosnące wpływy autorytarne takich państw jak Rosja i Chiny. Jak stwierdzili, nieliberalne reżimy próbują wmieszać się w życie demokratycznych krajów, wykorzystując na swoją korzyść nowe instrumenty, które udostępniła globalizacja: manipulację informacją, nacisk na podmioty polityczne i gospodarcze oraz cyberataki.

Oto kilka cytatów pochodzących z tej publikacji:

Ten autorytarny wpływ nie dotyczy głównie przyciągania ani nawet perswazji; zamiast tego koncentruje się na odwracaniu uwagi i manipulacji. Te ambitne reżimy autorytarne, które systematycznie tłumią pluralizm polityczny i wolność wypowiedzi u siebie, coraz częściej starają się stosować podobne zasady na arenie międzynarodowej, aby zabezpieczyć swoje interesy (Walker i in., 2017, s. 6).

Najbardziej widoczne techniki autorytarne wpływu stosowane przez takie kraje jak Chiny i Rosja, choć nie są „twarde” w otwarcie przymusowym sensie, to nie są też „miękkie” (Walker i in., 2017, s. 6).

Potrzebujemy nowego słownictwa dla tego zjawiska. To, co do tej pory rozumieliśmy jako autorytarną „miękką siłę”, lepiej można sklasyfikować jako *sharp power*, która przebija, penetruje lub perforuje środowiska polityczne i informacyjne w krajach docelowych. W nowej rywalizacji, która toczy się między państwami autokratycznymi i demokratycznymi, techniki *sharp power* represyjnych reżimów należy postrzegać jako czubek ich sztyletu... (Walker i in., 2017, s. 6).

Można stwierdzić, że *sharp power* oznacza formę wpływu, jaką państwa autorytarne wywierają na państwa demokratyczne poprzez agresywne i wyrefinowane zastosowanie działań informacyjnych (dezinformacja, manipulacja, propaganda itp.). Celem oddziaływania za pomocą *sharp power* jest podważenie systemu politycznego przeciwnika, wprowadzenie w błąd i dzielenie opinii publicznej w kraju docelowym, a także maskowanie lub odwracanie uwagi od negatywnych informacji o sobie.

Łukasz Skoneczny i Bogusław Cacko określają z kolei *sharp power* jako

agresywne działania państwa prowadzone przy wykorzystaniu metod imitujących elementy *soft power* w celu manipulacji wizerunkiem danego kraju (lub innego podmiotu stosunków międzynarodowych) bądź destabilizacji jego systemu społeczno-politycznego, bądź wymuszenia określonego postępowania jego władz (Skoneczny & Cacko, 2021, s. 329).

Jeszcze inaczej stwierdzić można, iż *sharp power* jest nieudaną *soft power* państw autorytarnych (Kudors, 2024) albo też nieudolną próbą zastosowania kombinacji *hard power* i *soft power* (Tabarintseva-Romanova, 2021).

Od *soft power* rozmyślnie stosowana *sharp power* różni się intencją. Nie jest tą intencją chęć przyciągnięcia do współpracy innych podmiotów dzięki kreowaniu własnej atrakcyjności, lecz jest wyrządzenie szkody, degeneracja tkanki społecznej państwa, wobec którego jest projektowana. To przewrotne i złowrogie odwrócenie *soft power*. Państwa autorytarne nie mają potencjału do projekcji „miękkiej siły”, ponieważ „miękką siłę” budują nie tylko instytucje rządowe, ale też wolne społeczeństwo obywatelskie i wolna gospodarka. Autorytaryzmy wykorzystują więc fasadowe instytucje kultury i nauki, jak też zakładane przez państwo ośrodki medialne do ofensywnych działań o charakterze destabilizującym.

Koncepcja *sharp power* ma charakter normatywny. Wskazuje, co jest właściwe, a co niewłaściwie. Nie ogranicza się do diagnozowania sytuacji, czyli tego, jak jest, ale zajmuje się tym, jak być powinno. Jej fundamentem jest założenie głoszące, że demokracja jest lepsza od autorytaryzmu, a rządy prawa – lepsze od prawnego nihilizmu (Kudors, 2024).

Joseph S. Nye (2018), odnosząc się do nowej koncepcji, twierdził, że „*sharp power*, czyli zwodnicze wykorzystanie informacji we wrogich celach, jest rodzajem *hard power*” – ponieważ bardziej polega na przymusie niż na przyciąganiu. O ile w ramach podstawowej dychotomii *hard power* – *soft power* można rzeczywiście tak usytuować ten rodzaj wpływu, to należy z mocą podkreślić, że *sharp power* nie ma nic wspólnego ze środkami militarnymi i ekonomicznymi typowymi dla *hard power*. Dotyczy ona sfery idei, a nie materialnego świata (Kudors, 2024), a podstawowym jej zasobem jest informacja (por. tabela 1).

Tabela 1. Rodzaje siły i ich charakterystyka

Rodzaj siły	<i>Hard power</i> („twarda siła”)	<i>Soft power</i> („mięka siła”)	<i>Smart power</i> („mądra siła”)	<i>Sharp power</i> („ostra siła”)	<i>Normative power</i> („normatywna siła”)
Podmiot (realizator siły)	Państwo	Aktor aktywnie zajmujący się polityką zewnętrzną	Państwo + każdy aktor zajmujący się polityką zewnętrzną	Państwo + każdy aktor zajmujący się polityką zewnętrzną	Struktura ponadnarodowa
Podstawowe wykorzystywane zasoby	Potencjał wojskowy i ekonomiczny	Gospodarka, kultura, sport, nauka, edukacja	Gospodarka, kultura, sport, nauka, edukacja + Potencjał wojskowy + Porozumienia międzynarodowe	Informacja	Normy, wartości (w tym prawa człowieka i cele zrównoważonego rozwoju ONZ), idee, klimat
Przykłady realizacji	Dyplomacja siły, „dyplomacja kanonierek”	Dyplomacja kulturalna, dyplomacja sportowa, dyplomacja naukowa, <i>brand diplomacy</i>	Inteligentna dyplomacja (<i>smart diplomacy</i>), tradycyjna dyplomacja wykorzystująca nowe technologie, partnerstwo publiczno-prywatne i sieci diaspor), feministyczna dyplomacja, dyplomacja surowców energetycznych	Dyplomacja hybrydowa, dyplomacja cyfrowa, dyplomacja pingpongowa	Dyplomacja klimatyczna (wodna), dyplomacja praw człowieka, dyplomacja humanitarna, dyplomacja szczepień

Źródło: Tabarintseva-Romanova, 2021.

Sharp power ukształtowała się w określonych uwarunkowaniach geopolitycznych. Jak zwraca uwagę Christopher Walker (2016), demokratyczny Zachód przez ćwierć wieku realizował próbę integracji nie-demokratycznych reżimów – takich jak Rosja i Chiny – z liberalnym porządkiem międzynarodowym. Cierpliwe wciąganie ich w mechanizmy współzależności miało w zamierzeniu przynieść korzyści obu stronom i dawać przynajmniej nadzieję, że autorytaryzmy zaczną reformować się na podobieństwo zachodnich demokracji. Stało się jednak coś odwrotnego. Jak przekonuje Walker, większość z tych represyjnych reżimów pogłębiła swój autorytaryzm i dodatkowo skierowała go na zewnątrz. Wykorzystując globalizację i integrację z Zachodem, państwa te postawiły sobie za cel podważenie tych międzynarodowych instytucji oraz państw, które wcześniej w dobrej wierze otworzyły się na nie. Jak pisze Walker:

Dziś autorytarne reżimy dokonują projekcji siły poza swoje granice. Uderzają w kluczowe instytucje demokratyczne, takie jak wybory i media. Wykorzystują głębokie i ekonomiczne powiązania, aby eksportować korupcyjne praktyki, oraz wkradają się w politykę demokracji, zarówno tych nowych, jak i ustabilizowanych (Walker, 2016, s. 49–50).

Autorytaryzmy, takie jak Rosja i Chiny, wykorzystując możliwości, które daje globalizacja, oraz stosując mimikrę demokratycznych form, wypracowały sobie zestaw narzędzi, metod i technik, będących swego rodzaju krzywym odbiciem demokratycznej *soft power*. W tego rodzaju arsenałach znajdują się na przykład: imitujące klasyczne NGOs „rządowo organizowane organizacje pozarządowe” (ang. *government-organized non-governmental organizations*, GONGOs), fasadowe misje obserwacyjne wyborów *de facto* legitymizujące fałszywe procesy wyborcze (tzw. zombie-monitoring wyborów), zagraniczna pomoc finansowa, zagraniczne inwestycje czy też przedsięwzięcia w dziedzinie mediów tradycyjnych i nowych mediów (Walker, 2016).

Celem *sharp power* jest osłabianie demokracji. Jak zauważa Andis Kudors (2024), jej najbardziej destrukcyjne elementy uderzają w wolność prasy, wolność słowa, rządy prawa, prawa człowieka, wolne i uczciwe wybory oraz zasadę podziału władz. Wprowadzanie i pogłębianie podziałów w kraju docelowym niszczy demokrację, osłabia bezpieczeństwo narodowe i kreuje nowe zagrożenia.

Cechą charakterystyczną *sharp power* jest też asymetria pomiędzy stroną, którą ją wykorzystuje, a jej ofiarą. Państwa autorytarne wykorzystują otwartość państw demokratycznych, aby szerzyć swój destruktyny przekaz, ale jednocześnie blokują u siebie zewnętrzne wpływy informacyjne. Co więcej, poprzez jawne i skryte metody starają się ograniczać działających w krajach demokratycznych dziennikarzy w publikowaniu doniesień stawiających w negatywnym świetle ich autorytarne rządy. Dalej, asymetria polega często na nierównowadze potencjałów. Małe państwa demokratyczne nie mają tylu zasobów finansowych, które mogłyby przeznaczyć na aktywność medialną dla zrównoważenia działania ambitnych i agresywnych reżimów (Kudors, 2024).

Analiza historyczna pojęcia

Jak zauważył Joseph S. Nye,

manipulacja ideami, percepcjami politycznymi i procesami wyborczymi ma swoją długą historię. Zarówno Stany Zjednoczone, jak i Związek Sowiecki uciekały się do takich metod w czasie zimnej wojny (...). Nowością nie jest podstawowy model; nowością jest szybkość, z jaką taka dezinformacja może się rozprzestrzeniać, oraz niski koszt jej rozprzestrzeniania (Nye, 2018).

Jak obrazowo podkreślił: „Elektrony są tańsze, szybsze, bezpieczniejsze i łatwiejsze w publicznym wyparciu się ich niż szpiedzy” (Nye, 2018).

Próby przedstawienia historycznych przykładów zastosowania *sharp power* siłą rzeczy będą anachronizmem, ponieważ pojęcie to powstało we współczesnych uwarunkowaniach geopolitycznych i technologicznych. Można jednak przywołać pewne przypadki „zwodniczego wykorzystania informacji we wrogich celach”, które pozostają zaskakująco sugestywne do dziś. Potwierdzają opinię Josepha S. Nye’a, iż podstawowy wzorec tego, co współcześnie nazywamy „ostrą siłą”, od dawna jest ten sam. Pierwszy przykład pochodzi z XIX w., drugi – z XX w. Nie jest to historyczna analiza pojęcia *sharp power*, ale historyczna analiza zjawisk wykazujących podobieństwo do tego, co określamy dziś tym terminem.

Antypolska kampania po powstaniu styczniowym miała miejsce u zarania istnienia tego, co dziś nazywamy „mediami

masowymi” – kiedy narzędziem oddziaływania było słowo pisane. Stało się wówczas jasne, jak potężnym orężem jest publicystyka. Polski zryw niepodległościowy był w rosyjskich tytułach prasowych krytykowany w sposób brutalny, szowinistyczny i wręcz fanatyczny. Kampania ta miała całkowite poparcie carskich władz oraz aprobatę rosyjskiego społeczeństwa. Najbardziej prominentnym autorem w tej publicystycznej nagonce był Michaił Katkow (1818–1887) publikujący w „Moskowskich Wiedomostiach” i „Russkom Wiestnikie”. Tak charakteryzuje jego artykuły polski historyk Jan Kucharzewski:

Bije Katkow na alarm z powodu niebezpieczeństwa polskiego, przedstawia ruch polski jako siłę demoniczną, z której powstaje wszelkie zło, jakie spada na Rosję. A jednocześnie poniża, wydrwiwa sprawę polską, jako fikcyjną, sztucznie wydętą, w istocie zaś niemal nie istniejącą. Wzywa do walki na śmierć i życie a rad by poddać wroga lekceważeniu, pogardzie całego świata. Zadaje rany wrogowi i lży go, depcze i znów wymierza ciosy. Woła, że to trup, a wzywa, by bić go dalej, bez ustanku (za: Piątkowski, 1999, s. 58).

Katkow walczył z obrazem Polski wytworzonym w jego własnej wyobraźni na potrzebę agresywnej kampanii politycznej. Stworzył sobie portret zbiorowego wroga zagrażającego rosyjskiemu imperium. Jak pisał:

Polska umarła, ale jej widmo niczym wampir przychodzi wysysać krew z żywych i ów wampir Polski jest największą plagą Polaków. Ich wrogiem jest nie ten, kto przepędza tego wampira, lecz ten, kto go przywołuje (za: Piątkowski, 1999, s. 61).

Zwalczanie polskich dążeń niepodległościowych Katkow przedstawiał jako konieczność dziejową:

Patriotyzm polski to upiór, z grobu wstający, nie mający nic wspólnego z życiem rzeczywistym, gotów pić krew żywych istot. Cała siła obecnego powstania polskiego — to sentymentalizm i wspomnienia. Kobiety będą płakać, młodzież ginąć, księża rozpalać jednych i drugich, lecz ilekolwiek razy powtarzać by się miało to wstrząsające zjawisko, historia nie zmieni swej drogi (za: Piątkowski, 1999, s. 61).

Uderzał też Katkow w tkankę społeczną Polaków. Twierdził, że powstanie styczniowe nie było powstaniem narodowym, ale dziełem szlachty i duchowieństwa:

Intryga, wszędzie intryga, przewrotna intryga jezuicka, jezuicka i ze swego pochodzenia i ze swego charakteru [...]. W powstaniu tym nie ma najmniejszej oznaki mocy wewnętrznej zmartwychwstającego narodu; to tylko profanacja trupa umarłego, całe powstanie to potworny bluff, intryga, nic ponadto; zaczęło się od intrygi, żywi się intrygą, płodzi intrygę i korzysta z każdej intrygi, jaką tylko napotka na swej drodze (za: Piątkowski, 1999, s. 61–62).

Publicystyka Michaiła Katkowa jest jaskrawym przejawem dyskredytacji przeciwnika politycznego i wprowadzania odbiorcy w błąd co do natury opisywanych zdarzeń. Jest też działaniem, które ma na celu maskowanie i zagłuszanie niewygodnych informacji o sobie – o carskim imperium jako kraju represyjnym i zacofanym. Odegrała ona – tak jak całe powstanie styczniowe – istotną rolę w historii XIX w. Rosji i może być symbolem jej zwrotu w kierunku reakcyjnym i nacjonalistycznym.

Operacja „Denver” (inna nazwa: operacja „Infekcja”) jest przykładem agresywnych i dyskredytujących przeciwnika działań informacyjnych z okresu zimnej wojny. Przeprowadzona przez KGB, polegała na rozpowszechnianiu przekazu, że Stany Zjednoczone są odpowiedzialne za pojawienie się w świecie wirusa HIV wywołującego AIDS. Poprzedzona była dwiema sugestywnymi „wrzutkami” informacyjnymi na temat amerykańskiej biologicznej „broni etnicznej” (1985). Pierwsza mówiła o tym, że USA wespół z władzami RPA wynalazły bombę, która miała uśmiercać czarnoskórych, natomiast pozostawiać przy życiu białych. Druga – analogicznie – dotyczyła broni opracowanej wspólnie przez USA i Izrael, która z kolei miała zabijać Arabów, a nie powodować uszczerbku u Żydów (Leitenberg, 2020). Fałszywe narracje na temat broni biologicznej trafiały wówczas na podatny grunt, ponieważ wciąż żywe były niepokoje wywołane tym, że Stany Zjednoczone w okresie wojny w Wietnamie faktycznie testowały możliwość zastosowania tego rodzaju broni masowego rażenia (Stoner, 2021).

Sama operacja „Denver” uznawana jest przez historyków służb specjalnych za jedną z najbardziej skutecznych kampanii dezinformacyjnych okresu zimnej wojny, doskonale łączącą otwartą propagandę ze skrytymi działaniami KGB. Pierwsze doniesienia o amerykańskim pochodzeniu HIV pojawiły się w indyjskiej gazecie „The Patriot” – założonej przez KGB jeszcze w 1962 r. w celu rozpowszechniania dezinformacji. Pełnych wymiarów operacja nabrała, kiedy w październiku 1985 r. sowiecka „Literaturnaja Gazieta” opublikowała artykuł *Panika na Zachodzie albo to, co*

skrywa się za sensacjami wokół AIDS. Za nim ruszyła masowa kampania w sowieckich mediach. Według rozpowszechnianych przekazów wirus HIV został wytworzony w należącem do amerykańskiej armii Fort Detrick przy użyciu inżynierii genetycznej podczas eksperymentów nad nowymi rodzajami broni biologicznej. Dodano do tego oskarżenie, że USA celowo rozpowszechniło HIV w Afryce, aby wywołać zgony tamtejszej ludności. Jak wyliczają historycy, oskarżenia te powtórzyły się w skali międzynarodowej w 13 krajach w 1985 r., w 49 krajach w 1986 r., w 67 krajach w ciągu pierwszej połowy 1987 r. Amerykański sekretarz stanu George Shultz podczas osobistej rozmowy z Michaiłem Gorbaczowem interweniował w tej sprawie, żądając zakończenia kampanii fałszerstw. Sowiecki przywódca miał odpowiedzieć: „mówimy prawdę, tylko prawdę” oraz zdezerwowany dodać, że amerykańskie oskarżenia i żądania są sprzeczne z duchem *glasnosti*. Dopiero w 1992 r. ówczesny szef Służby Wywiadu Zagranicznego Federacji Rosyjskiej, Jewgienij Primakow, publicznie przyznał, że historia o podstępnym wytworzeniu HIV w laboratoriach Pentagonu została spreparowana w biurach KGB (Leitenberg, 2020).

Ujęcie problemowe pojęcia

Metody *sharp power*

Andis Kudors, autor wnikliwego opracowania na temat rosyjskiej polityki wobec Łotwy, polegając na swoich obserwacjach rosyjskich działań, wymienia dziewięć metod i technik *sharp power*.

1. Kontrola narracji. Przez narrację rozumieć należy ustną lub pisemną opowieść prezentującą pogląd autora na jakąś rzecz, osobę lub proces. Narracja pomaga odbiorcom zorientować się w sytuacji oraz ocenić zdarzenia poprzez pryzmat określonych wartości i mitów. Narracje używane w ramach *sharp power* zwykle polegają na jaskrawym podziale na „swoich” i „obcych”. Zawierają koncepcje i idee korzystne dla ich propagatora. Odnoszą się do tkanki społecznej atakowanego społeczeństwa i pozostają trwale przez stosunkowo długi czas. Są przepelnione mitologiczną treścią i maksymalnie nasycone emocjami – co utrudnia ich weryfikację i neutralizację.

2. Wykorzystanie zbliżonych do władz propagandystów, polityków i politologów jako swego rodzaju liderów opinii, którzy cieszą się wpływową pozycją w systemie medialnym (prowadzą np. programy telewizyjne w czołowych stacjach, w *prime time*) oraz zajmują się polityką międzynarodową. Głosy tego typu ludzi oraz gości ich programów są wymierzone także w zagraniczne audytorium.
3. Synchroniczność, czyli identyczne wyjaśnienie danego wydarzenia w przekazach intensywnie i symultanicznie rozpowszechnianych w różnorodnych mediach i ośrodkach kontrolowanych przez państwo (telewizyjnych, internetowych, agencyjnych itd.). W konsekwencji odbiorca zostaje przekonany, że dana interpretacja jest słuszna, skoro tak wiele źródeł ją potwierdza. Takie ujednoczenie przekazu możliwe jest tylko w krajach autorytarnych, gdzie nie ma możliwości wyboru pomiędzy konkurencyjnymi i alternatywnymi pod względem światopoglądowym mediami.
4. *Spin doctoring* rozumiany jako przekształcenie treści dowolnej wiadomości w jej całkowite przeciwieństwo. Polega na wyjątkowo intensywnym wykorzystaniu komentarzy i interpretacji w miejsce relacjonowania faktów.
5. Manipulacja wizualna poprzez inscenizację, efekty montażowe, publikowanie amatorskich nagrań wideo, stosowanie tendencyjnie dobranych zdjęć i grafik „ilustracyjnych” zamiast fotografii z rzeczywistości opisywanych zdarzeń.
6. Dezinformacja, czyli rozmyślne i celowe rozpowszechnianie fałszywych (lub też prawdziwych) informacji z intencją wywołania u odbiorcy określonego zachowania zgodnego z wolą dezinformatora.
7. Propaganda, czyli jednostronna informacja spreparowana specjalnie w celu wywołania odpowiedzi afektywnej (podyktowanej emocjami) i stłumienia odpowiedzi kognitywnej (będącej wynikiem myślenia). O ile wierne informowanie czy edukacja otwierają i poszerzają perspektywę odbiorcy, o tyle propaganda ją zawęży; podpowiada mu, co i w jaki sposób ma myśleć. Propagandysta poprzez ukryte przed audytorium oraz wyrafinowane (np. artystycznie) techniki przekonywania prowadzi odbiorcę

przez swego rodzaju zwężający się tunel wiodący do rzekomej prawdy.

8. Kultywowanie strachu i nienawiści. Strach może wywołać agresywną reakcję albo też powodować paraliż i odbierać ofierze zdolność do kontrreakcji. Państwa autorytarne próbują zastraszyć populacje sąsiednich krajów, aby w ten sposób je kontrolować. Kultywują również wrogość i nienawiść, które wzmacniają strach.
9. Teorie spiskowe, przez które należy rozumieć przekonanie, że jakieś wydarzenie jest skutkiem tajnego planu realizowanego przez ukryty podmiot. Tego typu teorie są szkodliwe dla demokracji, ponieważ hamują rozwój społeczeństwa obywatelskiego. W świecie, gdzie wszystko jest ustalone przez złowrogie elity i zakulisowe grupy, inicjatywa obywatelska i oddolna aktywność nie mają sensu. Teorie spiskowe są potrzebne w kultywowaniu strachu i nienawiści, ponieważ w dostarczanej przez nie uproszczonej wizji świata bardzo łatwo wykreować podział na swoich i obcych oraz przypisać tym ostatnim wszelkie cechy zła. Utrudniają też właściwą ocenę faktów; uniemożliwiają rozróżnienie prawdy od fałszu, co stwarza idealne warunki dla podmiotu, który chce eksponować własną *sharp power* (Kudors, 2024).

Rosyjska *sharp power*

W swojej wartościowej pracy Serhiej Orlov i Olha Ivasechko (2024) wyróżniają pięć podstawowych obszarów projekcji rosyjskiej *sharp power*. Są to media, kultura i rozrywka, świat akademicki, gospodarka, technologia.

W sferze mediów dominujące kanały to RT, Sputnik i Piervyj. W odniesieniu do treści przez nie rozpowszechnianych mówić można o manipulacji oraz dezinformacji. Od 2022 r. w szerzeniu dezinformacji coraz większą rolę odgrywają nowe media: YouTube, TikTok, Telegram. Szczególna rola przypada tu TikTokowi – powstałemu w Chinach serwisowi społecznościowemu, który dzięki swemu interfejsowi oraz algorytmom łatwo utrzymuje użytkowników w „bańkach filtrujących”,

co pozwala na skuteczne rozpowszechnianie jednostronnych treści na temat wojny. Ważne w rozsiewaniu dezinformacji są hashtagi, takie jak na przykład #RussianLivesMatter, #SvoichNieBrosaiem. (Orlov & Ivasechko, 2024).

Dalej wspomnieć należy o technice wytwarzania szumu informacyjnego. *Infonoise* to termin odnoszący się do ogromnego strumienia wiadomości, które mają niewielkie lub żadne znaczenie, często publikowanych przez polityków i urzędników. W konsekwencji odbiorca jest zmęczony natłokiem przekazów i traci zaufanie do mediów jako źródła wartościowej informacji. Inna technika to tzw. technika „różowego szlamu” (ang. *pink slime*). *Pink slime journalism* opiera na specjalnym tworzeniu sieci dystrybucji wiadomości i promowaniu za ich pośrednictwem materiałów dezinformacyjnych. Termin ten pochodzi od „różowego szlamu”, który w przemyśle spożywczym jest wypełniaczem produktów mięsnych. Analogicznie *pink slime journalism* wytwarza tani i bezwartościowy substytut rzetelnego dziennikarstwa. Chodzi o rzekomo lokalne i niezależne serwisy informacyjne, które w rzeczywistości są prowadzone przez tanich freelancerów lub wręcz tworzone przy wykorzystaniu botów. Produkują one treści propagandowe i politycznie stronnicze. Mieszają doniesienia pochodzące z wiarygodnych źródeł z przekazami od rosyjskich agencji.

W podobny sposób wykorzystywane są witryny o charakterze agregatorów treści (Digg, Reddit, w Polsce Wykop), gdzie internauci sami dodają linki do interesujących publikacji, a dodatkowo dysponują platformą dyskusyjną do „napędzania” popularności niektórych newsów i tematów. Choć sam mechanizm funkcjonowania witryn o charakterze agregatorów treści jest pożyteczny (użytkownicy dzielą się wartościowymi informacjami), to niestety stwarza również warunki do rozpowszechniania przekazów niepoddanych profesjonalnej weryfikacji i dodatkowo uwiarygodnionych tym, że są eksponowane pośród linków prowadzących do materiałów z rzetelnych źródeł. Generalnie *pink slime journalism* ma na celu zmniejszenie zaufania do mediów informacyjnych, szerzenie dezinformacji i manipulowanie opinią publiczną (Orlov & Ivasechko, 2024).

Przykładem działań z wykorzystaniem agregatorów treści może być „Pizzagate”, czyli historia rozkręcona przez rosyjskich trolli w USA w 2016 r. Rozpowszechniane opowieści przekonywały, że Hilary Clinton

zorganizowała krąg pedofilski w piwnicach często odwiedzanej przez Demokratów Comet Ping Pong Pizza. Wpisy na ten temat znalazły się na Reddicie, 4chan i na Twitterze. W szczytowym momencie całej sprawy pewien 28-letni mężczyzna z Karoliny Północnej przyjechał do Waszyngtonu uzbrojony w karabin AR-15, aby osobiście przeszukać pizzerię i uwolnić dzieci, jeśli zajdzie taka potrzeba (Stoner, 2021).

Inna technika informacyjna to *framing*, czyli ramowanie. Podstawą techniki framingu jest wybór stereotypowej, uproszczonej „ramy” określonej osoby, grupy osób, społeczności demograficznej, instytucji lub państwa w ogólności. Doskonałym przykładem framingu jest wykreowany i sztucznie podtrzymywany wizerunek Władimira Putina jako charyzmatycznego lidera (Orlov & Ivasechko, 2024).

Jeśli chodzi o *spin doctoring*, czyli przekształcanie wiadomości w jej dokładne przeciwieństwo, to Andis Kudris podaje tu przykład kryzysu na granicy polsko-białoruskiej, który został cynicznie wywołany przez Aleksandra Łukaszenkę poprzez sprowadzenie migrantów z Iraku i wypchnięcie ich na polskie umocnienia graniczne. W białoruskich i rosyjskich mediach wydarzenia te zostały przedstawione w całkowicie odwrotnym znaczeniu. Winą za wywołanie kryzysu obarczona została Unia Europejska. Polskę oczerniano, zarzucając jej brak humanitaryzmu, a Ukrainę dodatkowo oskarżono o dostarczanie irackim migrantom broni w celu wywołania konfliktu na granicy (Kudors, 2024).

W obszarze kultury i rozrywki rosyjska *sharp power* opiera się głównie na narratywizacji – wykorzystywaniu opowieści jako narzędzia wpływu. Narracje służą tu jako środek perswazji, sposób wyjaśniania zjawisk i przyciągania uwagi. Ludzki umysł reaguje znacznie silniej na historie niż na suche fakty. Dlatego też narracja – rozumiana jako uproszczone, opowieściowe wyjaśnienie rzeczywistości – jest przyswajana bez większego oporu i sceptycyzmu. Współcześnie rosyjska przestrzeń informacyjna obfituje w powtarzalne slogany-narracje, takie jak: „Rosja jest niewinną ofiarą”, „Upadek cywilizacji zachodniej jest nieuchronny”, „Oddolne ruchy społeczne to sponsorowane przez USA kolorowe rewolucje” (Orlov & Ivasechko, 2024). Narracja wymaga osadzenia w kontekście historycznym – potrzebuje przeszłości jako fundamentu. Właśnie dlatego polityka pamięci odgrywa tak istotną rolę w rosyjskiej strategii narratywizacji. Według ukraińskich badaczy:

Rosja wykorzystuje politykę pamięci nie tylko do promowania pozytywnego wizerunku kraju, ale również do wzmacniania wspólnej tożsamości grupowej oraz dyskredytowania innych narodów poprzez historyczne analogie – najbardziej jaskrawym przykładem jest częste określanie Ukraińców mianem „kijowskich neonazistów” (Orlov & Ivasechko, 2024, s. 272).

W rozsiewaniu określonych narracji prym wiodą „liderzy opinii” czy raczej – mówiąc wprost – medialni propagandyści zbliżeni do rosyjskich władz, którzy są karykaturą cieszących się autorytetem dziennikarzy w krajach odznaczających się wolnością słowa. Przykładem może być Władimir Sołowjow prowadzący tendencyjne programy w rosyjskiej telewizji publicznej, pełne krzykliwej agresji wobec USA oraz republik bałtyckich, Ukrainy i Polski (Kudors, 2024).

Należy pamiętać o koncepcji „rusckiego mira”, która posiada wymiar geopolityczny, aksjologiczny oraz kulturowy (Orzechowski, 2024). Rosja skutecznie wykorzystuje pojęcie tzw. współrodaków, rozumiejąc przez to nie tylko osoby zamieszkujące Federację Rosyjską i posiadające jej obywatelstwo, lecz także – jak ujmuje to Moskwa – obywateli innych państw, którzy interesują się Rosją, troszczą się o jej teraźniejszość i przyszłość oraz pozostają w sferze wpływów „ruskiego mira”. Koncepcja ta wywiera silny wpływ na obszarze postsowieckim. W ujęciu instytucjonalnym działania w tym zakresie prowadzą m.in. RosSotrudniczeństwo oraz Fundacja „Russkij Mir” (Orlov & Ivasechko, 2024).

Rosyjska *sharp power* przejawia się także w sferze akademickiej. Obejmuje ona współpracę między instytucjami naukowymi, organizację konferencji i debat na kontrowersyjne tematy, co służy wzmacnianiu prorosyjskich narracji. Przykładem są regularne „konferencje przeciwko rusofobii” odbywające się w różnych krajach. Szczególną rolę odgrywają tu Centra „Russkiego Mira” oraz ich mniejsze odpowiedniki – Gabinety „Russkiego Mira”. Wzorowane na chińskich Instytutach Konfucjusza czy niemieckich Instytutach Goethego, działają na całym świecie, formalnie jako ośrodki promujące kulturę i język rosyjski. W praktyce jednak ich aktywność często wykracza poza edukację i obejmuje działania wywiadowcze oraz manipulację wiedzą naukową (Orlov & Ivasechko, 2024).

Andrew Foxall w opracowaniu na temat rosyjskiej aktywności akademickiej w Wielkiej Brytanii stwierdza, że Russkij Mir promuje idee i wartości podważające zachodnie tradycje, a jego działania są ściśle skoordynowane przez osoby działające w interesie Kremla. Takie wpływy

rosyjska organizacja mogła osiągnąć dzięki umowom podpisanym z uniwersytetami w Edynburgu, Oksfordzie i Durham. Na przykład w lutym 2014 r., tuż przed rosyjską aneksją Krymu, w Oksfordzie w ramach wspólnego programu Russkogo Mira oraz St. Antony's College zorganizowano dyskusję pt. „Pamięć kulturowa w Sewastopolu – ukraińskim Mieście Rosyjskiej Chwały” (Foxall, 2019).

Problem z rosyjskimi podmiotami pozyskującymi informacje wywiadowcze pojawił się na University of Cambridge. Wyszło na jaw, że jednym ze sponsorów Cambridge Intelligence Seminar jest organizacja Veruscript – ściśle związana z wysokimi kręgami rosyjskiego biznesu i polityki. Powstało zagrożenie, że Veruscript wpływa na debaty w sposób, który przynosi korzyść polityce Kremla. W konsekwencji czołowi organizatorzy seminarium (w tym były szef MI6 oraz oficjalny historyk MI5) wycofali się z projektu. Znana jest także historia profesora University of Bath, który podczas swojej wcześniejszej pracy na Uniwersytecie Kopenhaskim wykonywał zadania „łowcy talentów” dla rosyjskich służb specjalnych (został za to skazany w Danii) (Foxall, 2019).

Jeszcze jeden przejaw rosyjskich wpływów w sferze akademickiej dotyczy praktyki blokowania publikacji i wystąpień badaczy, którzy zajmują krytyczne stanowisko wobec rosyjskich władz. W 2017 r. w Instytucie Nauk Politycznych w Paryżu nie doszło do planowanej dyskusji naukowej z udziałem Davida Sattera, autora książki pt. *The Less You Know, the Better You Sleep: Russia's Road to Terror and Dictatorship under Yeltsin and Putin*. Jak nieoficjalnie donoszono, władze instytutu obawiały się, że wskutek tego wydarzenia może dojść do zerwania wspólnych programów z trzema moskiewskimi uczelniami. Wcześniej, w 2014 r., amerykańska badaczka Karen Dawisha spotkała się z odmową publikacji w Cambridge University Press książki na temat powiązań między biznesem, światem przestępczym i służbami specjalnymi w Sankt Petersburgu lat 90. XX w. Temat dotyczył mechanizmów, które wyniosły do władzy Władimira Putina. Autorka i wydawca zgodnie utrzymywali, że główną przeszkodą okazało się w tym przypadku obowiązujące w Wielkiej Brytanii zbyt rygorystyczne prawo dotyczące zniesławienia. Książka została ostatecznie wydana w amerykańskim wydawnictwie Simon & Schuster (*Putin's Kleptocracy. Who Owns Russia?*).

Chińska *sharp power*

Choć w pewnych cechach wykazuje ona podobieństwa do działań rosyjskich, ma własne cechy wyróżniające. Chiny starają się wpływać na narracje w krajach docelowych oraz kształtować dyskurs polityczny, aby był on zgodny z ich interesami. Poprzez media i manipulację informacją próbują zagłuszać krytykę i przedstawiać własną politykę w korzystnym świetle. Wpływając na opinię publiczną, zabezpieczają własną pozycję ekonomiczną i tłumią opór wobec swoich międzynarodowych projektów ekonomicznych (takich jak inicjatywa „Jeden pas, jedna droga”). Chińska *sharp power* jest dziełem licznych podmiotów, takich jak: chińskie służby specjalne, placówki i misje dyplomatyczne, Chińska Armia Ludowo-Wyzwoleńcza, podmioty biznesowe, izby handlowe, Wydział ds. Pracy Zjednoczonego Frontu w KC KPCh, instytucje kulturalne, media, studenci, pracownicy naukowcy, netizeni, a nawet zorganizowane grupy przestępcze (Chaziza & Lutmar, 2025).

Wśród różnych aspektów chińskiej *sharp power* na szczególną uwagę zasługuje szerokie i nowatorskie zastosowanie najnowszych, wyłaniających się i przełomowych technologii. Samantha Hoffman, opisując te praktyki, nazywa Chiny „technologicznie wspartym autorytaryzmem” (*tech-enhanced authoritarianism*) (Hoffman, 2023). Rozwiązania tego rodzaju stosowane są nie tylko wewnątrz Państwa Środka (aby wzmocnić władzę Komunistycznej Partii Chin, KPCh), ale też na zewnątrz. Na przykład projekt „inteligentnego miasta” (*smart city*) wykorzystujący Internet rzeczy (*Internet of Things*), może przynieść wiele korzyści w zaspokajaniu potrzeb mieszkańców, ale może też stanowić potężne narzędzie kontroli ludności. Chiny wsparły tego typu technologiami m.in. władze Zimbabwe i Ugandy (Hoffman, 2023), które wykorzystują je do celów politycznych. Inny problem stanowią chińskie narzędzia i produkty umożliwiające nielegalny *data mining*. Jak pisze Samantha Hoffman:

Nowe technologie, w szczególności te wykorzystujące *big data*, są kluczowym elementem starań KPCh w dziedzinie poznania i manipulowania zagranicznymi odbiorcami. Duże zbiory danych mogą ujawniać wzorce i trendy w ludzkim zachowaniu, co pozwala partii lepiej rozumieć nastroje społeczne, a to z kolei może pomóc aparatowi państwowo-partyjnemu – między innymi – skuteczniej szerzyć propagandę (Hoffman, 2023, s. 88).

Technologiczny wymiar *sharp power* z pewnością zasługuje na szczególną uwagę. Przeciwwstawienie się „pełzającej” agresji w tej sferze jest wyjątkowo aktualnym zadaniem.

Refleksja systematyczna z wnioskami i rekomendacjami

Sharp power jest pojęciem o normatywnym wydźwięku. Powstało na bazie zestawienia demokracji z niedemokracjami i stwierdzenia, że te pierwsze są lepsze od drugich. Założenie o wyższości demokracji liberalnej jest jednocześnie podstawą swoistego kryterium prawdy w życiu publicznym: w wolnych i otwartych społeczeństwach, gdzie istnieje wolność wypowiedzi, wolność mediów, wolna konkurencja idei – łatwiej jest o weryfikację informacji, konfrontację przeciwstawnych opinii, falsyfikację różnorodnych twierdzeń oraz ujawnienie kłamstwa. W autorytaryzmach i w społeczeństwach zamkniętych natomiast wolność wypowiedzi jest ograniczona, media są zdominowane przez władzę, dominują narracje wywiedzione ze sztywnych założeń ideologicznych i formułowane w interesie politycznym państwa, brakuje systemowych mechanizmów, które prowadziłyby do dowartościowania prawdy w życiu publicznym. Analogicznie uwarunkowane jest zewnętrzne zachowanie demokracji i autorytaryzmów. W sferze idei te pierwsze polegać mają na przyciąganiu własną atrakcyjnością zbudowaną na gruncie wolności, te drugie – na wyrafinowanym, cynicznym i manipulacyjnym wykorzystaniu informacji w celu wywarcia wpływu we własnym interesie.

Sharp power jest jednocześnie pojęciem wyraźnie upolitycznionym. Ukute zostało w okresie nasilonej rywalizacji i konfrontacji liberalnego Zachodu z Rosją oraz Chinami. Między obydwoma stronami występuje konflikt zasad i norm. Ale jednocześnie jest to konflikt geopolityczny, w którym liczą się zwykłe, materialne interesy.

Spółeczeństwa które cenią sobie wolność i prawdę właśnie w tych wartościach, muszą szukać swojej siły. Próbując zwalczyć „przebiegłą siłę” państw autorytarnych, demokracje nie mogą stosować ich metod, takich jak ograniczanie wolności wypowiedzi, blokowanie niewygodnych („niepoprawnych politycznie”) mediów, narzucanie oficjalnych narracji opisujących świat i piętnowanie tych, którzy mają odwagę się z nimi nie zgadzać.

Państwa wrogie liberalnym demokracjom bezwzględnie eksploatują ich współczesne słabości: spadek zaufania obywateli do władz wynikający z oderwania się establishmentu od zwykłych obywateli, polaryzację społeczną, brak uczciwej debaty publicznej wynikający narzucenia sobie ideologicznych ograniczeń, narastający populizm, nieumiejętność radzenia sobie z pogłębiającymi się problemami globalnymi (migracje, nierówności społeczne). Pytanie o naturę *sharp power* jest więc jednocześnie pytaniem o kondycję państw demokratycznych, które stanowią obiekt jej ataku.

BIBLIOGRAFIA

- Chaziza, M., & Lutmar, C. (2025). The Limits of China's Sharp Power in Israel's Academic and Media Discourse. *China Report*, 61(1), 133–152. DOI: 10.1177/00094455241299974
- Dahl, R.A. (1957). The Concept of Power. *Behavioral Science*, 2(3), 201–215. DOI: 10.1002/bs.3830020303
- Foxall, A. (2019). Russian Sharp Power in European Academia. W: A. Foxall & J. Hemmings (Red.), *The Art of Deceit: How China and Russia Use Sharp Power to Subvert the West* (s. 31–34). London: The Henry Jackson Society. Pobrano z: <https://henryjacksonsociety.org/publications/the-art-of-deceit-how-china-and-russia-use-sharp-power-to-subvert-the-west/> (dostęp: 01.06.2025).
- Hoffman, S. (2023). China's Tech-Enhanced Authoritarianism. W: W.J. Dobson, T.E. Masoud, & C. Walker (Red.), *Defending Democracy in an Age of Sharp Power* (s. 81–97). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Kudors, A. (2024). *Russia and Latvia. A Case of Sharp Power*. Abingdon: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Leitenberg, M. (2020). False Allegations of Biological-Weapons Use from Putin's Russia. *The Nonproliferation Review*, 27(4–6), 425–442. DOI: 10.1080/10736700.2021.1964755
- Łoś, R. (2018). Siła współczesnych państw. Ujęcie teoretyczne. *Przeгляд Politologiczny*, 2, Article 2. DOI: 10.14746/pp.2018.23.2.2
- Nye, J.S. (2004). *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Nye, J.S. (2011). *The Future of Power*. New York: Public Affairs.
- Nye, J.S. (2018). How Sharp Power Threatens Soft Power. *Foreign Affairs*. Pobrano z: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power> (dostęp: 01.06.2025).

- Orlov, S., & Ivasechko, O. (2024). Russia's Sharp Power: Tools and Practices of Implementation. *Russian Politics*, 9(2), 257–288. DOI: 10.30965/24518921-00902004
- Orzechowski, M. (2024). Russkiy Mir (Russian World): An Exemplification of All-Russian Nationalism. The Strategy of Neo-Imperial Expansionism of the Russian Federation in Regional and Global Dimensions. *Polish Political Science Yearbook*, 53(3), 21–33. DOI: 10.15804/ppsy202426
- Piątkowski, L. (1999). Sprawa polska w myśli politycznej Michała Katkowa. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia*, LIV/LV, 55–64. Pobrano z: <https://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/publication/4080/edition/3690> (dostęp: 01.06.2025).
- Skoneczny, Ł., & Cacko, B. (2021). Sharp Power – Introduction to the Issue. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 13(25), 325–340. DOI: 10.4467/20801335PBW.21.032.14309
- Stoessinger, J.G. (1969). *The Might of Nations. World Politics in Our Time*. New York: Random House.
- Stoner, K. (2021). *Russia Resurrected. Its Power and Purpose in a New Global Order*. New York: Oxford University Press.
- Tabarintseva-Romanova, K. (2021). New „S” Powers of the State: Theoretical Aspect (Soft, Smart, Sharp Power). *Diplomatičeskaja služba (Diplomatic Service)*, 1, 72–77. DOI: 10.33920/vne-01-2101-08
- Walker, C. (2016). The Authoritarian Threat: The Hijacking of “Soft Power”. *Journal of Democracy*, 27(1), 49–63. DOI: 10.1353/jod.2016.0007
- Walker, C., Ludwig, J., Cardenal, J. P., Kucharczyk, J., Mesežnikov, G., & Pleschová, G. (2017). *Sharp Power: Rising Authoritarian Influence*. International Forum for Democratic Studies. Pobrano z: <https://www.ned.org/sharp-power-rising-authoritarian-influence-forum-report/> (dostęp: 01.06.2025).